

**La tomba de la infanta Joana,
comtessa d'Empúries, al monestir
de Poblet (segle XIV)**

Jaume Felip Sánchez

• La tomba de la infanta Joana, • comtessa d'Empúries, • al monestir de Poblet (segle XIV)

• Jaume Felip Sánchez

• Carrer Major, 62

• 43400 Montblanc

Paraules clau: Joana d'Empúries, monestir de Poblet, Castelló d'Empúries, edat mitjana, enterrament reials

La nova catalogació del fons documental existent actualment a l'Arxiu de Poblet no deixa d'aportar notícies interessants per arrodonir el que sabem sobre molts aspectes de la història del monestir.

Un dels episodis poc coneguts del cenobi cistercenc fa referència a l'actiu paper que l'abat Guillem d'Agulló desenvolupà com a marmessor de la infanta Joana, filla del rei Pere el Cerimoniós i muller del comte d'Empúries. La infanta Joana mostrà el seu desig i voluntat de ser soterrada a Poblet i per aquest i altres motius designà l'abat de Poblet un dels executors testamentaris de les seves darreres voluntats. El seu pare, el rei Pere el Cerimoniós, havent vist que la comtessa Joana "és estada bona dona i tots temps obedient a nostres manaments" autoritzà el soterrament i pactà amb l'abat la construcció d'una tomba que amplià el ja existent panteó reial de Poblet.¹

La infanta havia mort vers l'any 1386, i l'execució del seu testament sembla que topà amb algunes dificultats. Si en principi es féu l'inventari dels béns de la difunta, per ordre del seu pare, la mort del monarca, esdevinguda el mateix any del 1386, devia provocar l'aparició de les primeres dificultats per als marmessors de la difunta.²

Una carta de Miquel Cursavin, notari i antic escrivà de la infanta Joana, mostrava amb prou claredat les dificultats amb què hauria de topar l'abat si volia tirar endavant les obligacions de la marmessoria: en aqueixa carta l'advertia dels greu perills que comportava no dedicar tota l'atenció a governar el patrimoni de la infanta, a causa de la gran quantitat de diners existents en rendes que s'havien de cobrar, joies dipositades com a penyores per diners prestats a usura i altres afers importants que no permetien cap distracció. També l'informava del coneixement que ell tenia de tots els assumptes que portava la infanta, perquè ell havia estat

¹ A. Altisent, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, p. 291

² Arxiu de Poblet, armari I, calaix 13, carpeta 1, doc. 8.

durant deu anys secretari seu i per això li pregava que no dubtés a demanar-li qualsevol consell o ajuda que ell estava disposat a servir-lo. Li deia que en Sanxo de Massa, provinent de Navarra, intentava fer accions contràries a la marmessoria i que ell sabia com neutralitzar les seves intencions.³

Una altra missiva escrita per l'abat de Poblet ens mostra que ell, junt amb els altres marmessors, volien complir totes les obligacions de la marmessoria i portar a bon port tots els manaments testamentaris de la infanta Joana, comtessa d'Empúries. Per això tots ells demanaven que el rei impedís al comte d'Empúries la venda que pretenia fer del lloc de Vinça, pertanyent a dita marmessoria.⁴

Al setembre del 1392 l'abat rebé dues cartes de Jaume de Sos, un altre dels marmessors de la infanta Joana: a la primera l'informava de la mort de Ramon Ballester, també marmessor de la infanta, i del fet que havia estat nomenat nou marmessor en Pere Despujol. Li demanava que donés conformitat al nomenament del nou marmessor mitjançant una carta a fi que es poguessin continuar els procediments legals per a complir els manaments testamentaris de la difunta.⁵ A la segona carta li demanava que donés poders als altres marmessors per actuar solidàriament en les obligacions de la marmessoria. Li recordava que en la venda a l'encant públic dels béns de la infanta hi intervingueren R. Servera, Ramon Ballester i el mateix abat Guillem i que la majoria de les joies eren en una arca que es disposà a la sagristia de la seu de Barcelona i que, contra l'opinió de R. Ballester, marmessor de la infanta, foren tretes de la sagristia i dutes a casa d'Esperandéu Cardona, promotor de la cort reial per mans de l'agutzil reial. Continuava informant-lo dels procediments seguits en les auditories anuals de comptes de la marmessoria, així com de les quanties de les rendes associades a la marmessoria i provinents del lloc de Vinça i de la ciutat de Tortosa i d'Amposta.⁶

Una darrera missiva del 18 de desembre del mateix any, aquest cop de Pere Despujol, llicenciat en decrets i també marmessor de la infanta Joana, demanava a l'abat de Poblet, amb gran instància, que li donés llicència per poder efectuar pagaments provinents de la marmessoria, a causa de les protestes proferides pels creditors. L'abat havia demanat una provisió reial per assegurar-se de la legalitat dels actes realitzats fins a aquell moment.⁷

Tantes contrarietats, afegides a l'avançada edat que vers l'any 1392 havia de tenir l'abat Guillem, el convenceren de demanar la renúncia a la marmessoria: amb aital estat d'ànim escrigué a Fra Domènec, monjo de Poblet, a fi de rebre consell sobre l'afer. Aquest el respongué amb les instruccions rebudes dels assessors jurí-dics que el monestir tenia a Lleida, per tal que l'abat pogués declinar la seva responsabilitat sobre la marmessoria de la infanta Joana i perquè l'assumís el rei.⁸ Amb

³ Arxiu de Poblet, armari I, calaix 13, carpeta 1, doc. 10.

⁴ Arxiu de Poblet, armari I, calaix 13, carpeta 1, doc. 9.

⁵ Arxiu de Poblet, armari I, calaix 13, carpeta 1, doc. 11.

⁶ Arxiu de Poblet, armari I, calaix 13, carpeta 1, doc. 12.

⁷ Arxiu de Poblet, armari I, calaix 13, carpeta 1.

⁸ Arxiu de Poblet, armari I, calaix 13, carpeta 1, doc. 6.

Imatge de la tomba de la infanta Joana.

aquests arguments es veié amb cor d'escriure al mestre Vicenç Ferrer, teòleg, i a Pere Despujol, llicenciat en dret canònic, marmessors subrogats de la infanta Joana, i demanar-los que, malgrat la seva inicial intervenció en la confecció de l'inventari dels béns de la dita infanta i a causa de l'edat que tenia i la feina que li suposava la direcció del monestir, i veient que el rei Joan acceptava que la marmessoria quedés en mans dels esmentats marmessors subrogats, com constava en la carta seva feta des de Sant Cugat el 25 de setembre del 1392, li acceptessin llur renúncia i prenguessin tot el control sobre l'esmentada marmessoria.⁹

De tot plegat en resulta amb prou evidència que la marmessoria era molt carregada de deutes i que, malgrat les auditories que anualment s'havien fet per controlar les despeses, els executors testamentaris havien hagut de lluitar contra molts interessos, fins i tot del marit de la infanta, el comte d'Empúries, amb la lloable finalitat de respectar les darreres voluntats de la finada i donar-los compliment. Una d'aqueixes darreres voluntats era, com hem dit, ésser soterrada al monestir de Poblet.

Ja hem comentat que l'any 1386 el rei Pere autoritzà aquesta voluntat, fins a arribar a l'extrem de pactar amb l'abat com s'hauria de fer la sepultura. En efecte, ens consta un document datat el 4 d'abril del 1386,¹⁰ en què el rei escriu a l'abat de Poblet per fer-li present que acceptava el disseny que mestre Jordi (de Déu) havia dibuixat i que, davant la proposta de l'escultor, per la qual demanava 570 florins si feia l'obra amb pedra de Vinaixa o 830 florins si la feia amb alabastre, es decidí per l'opció de l'alabastre i així fer més solemne la seva sepultura. Aquest era l'únic document que coneixem sobre la construcció de la sepultura i el mateix pare Altisent ja s'adonà de l'incompliment respecte al material emprat en la construcció, que finalment fou feta amb pedra.

Un document ara localitzat ens permet entendre per què no es respectà la decisió del rei Pere pel que fa al material emprat en la construcció de la tomba així com altres detalls que fins ara ens eren desconeguts: el document és una carta

⁹ Arxiu de Poblet, armari I, calaix 13, carpeta 1, doc. 8.

¹⁰ A. Altisent, *op. cit.*, 291. A. Rubió, *Documents per l'Història de la Cultura Catalana Mig-aval*, 2 volums (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans 1918-1921), II: 291-292. F. Marés, *Las tumbas reales de los monarcas de Cataluña y Aragón del Monasterio de Santa María de Poblet* (Barcelona 1952), p. 217, doc. 66.

autògrafa del comte d'Empúries dirigida a l'abat Vicenç Ferrer que pensem que deu datar el 18 de maig de l'any 1394. El comte s'admira que la tomba de la seva difunta muller encara no era feta, malgrat que el rei Joan I pretenia traslladar les restes del rei Pere així com les de la infanta Joana a Poblet. El rei Joan era a Tortosa l'agost del 1393 quan escriví una carta adreçada al comte per fer-li saber les seves intencions, però la carta que havia de ser tramesa per l'abat de Poblet no féu cap al seu destí fins a l'any següent. L'admiració del comte es fonamentava en el fet que altres fills del rei, malgrat haver mort infants, ja tenien els seus sepulcres i reposaven en pau al monestir, però la infanta, tot i haver arribat a edat adulta, no tenia encara la seva tomba preparada. A més, el comte es lamentava de la poca diligència amb què l'anterior abat, Guillem d'Agulló, complí el que havien acordat cinc anys enrere, vers 1389, quan els dos havien decidit situar la tomba de la comtessa damunt d'un brollador d'aigua, situat dins de l'església del monestir, entre l'escala del dormitori i el cor dels monjos. Ara pregava a l'abat Vicenç que tot allò es fes realitat i que també atengués el que li havia de comunicar en Bernat Coscoll, tal vegada domèstic del comte.

Aquestes dades ens permeten acotar la data de la realització de la tomba de la infanta Joana entre l'any 1394 i el 1401, quan les restes de la difunta hi foren definitivament dipositades.¹¹ L'obra s'ha atribuït al mestratge de Jordi de Déu, la qual s'emmotlla perfectament a altres de conegudes de l'artista. També s'ha documentat repetidament l'activitat del dit escultor a Poblet, així com la insistència amb què havia estat requerit pel rei Pere per finalitzar els seus encàrrecs.¹² La poca constància de l'artífex, així com la mort del rei Pere III i de l'abat Guillem, marcessor de la infanta, expliquen per què la tomba no havia estat feta l'any 1386 amb alabastre i per què l'any 1394 encara no havia estat començada.

Apèndix documental

1

1394?, maig, 13, Castelló d'Ampúries

[Arxiu de Poblet, Armari I, calaix 13, carpeta 1, doc. 14]

Mossènyer l'abat e vosaltres amichs, yo he reebude vostra letra e una del senyor rey, qui fou feta a Tortosa en lo mes d'agost, e merevell-me fort com havets tant tardat de tremetre'm la dita letra del senyor rey. E les dites letres contenen la traslació feedora de les oses de la infanta sor del dit senyor e ma muller, que Deus haja, e vostra discreció sap que lo sepulcre de la dita infanta en lo Monestir de

¹¹ A. Altisent, *op. cit.*, 294. F. Marés, *op. cit.*, docs. 18-21.

¹² A. Altisent, *op. cit.*, 284.

Poblet no és fet encara; e fer la dita translació e no haver-hi sepulcre per la dita ossa tornaria més a dehonor que a honor, majorment que sabets que tots los altres fills e filles del rey han dins lo dit Monestir tots lurs sepulcres e són morts petits e aquesta sabets que és morta en son grau e en sa adat e ab marit e ab infants; seria descominal cosa fort que no·l hagués ans del transladar; e per ço que vostra amistat sia informada del dit sepulcre, sapiats que ara ha ·v· anys o engir que yo fui en lo dit Monestir de Poblet, un aturí ·i· die per ordonar a l'abat qui mort és, que Déus haja, un seria lo dit sepulcre de la dita infanta e fon corcordat entre ell e mi que·l dit sepulcre fos sopra ·i· levador d'ayga, qui és en ·i· lindar del cap de la esgleya qui va de la segrestia al altar major e del dormidor al cor dels monges, e açò per tal cor ésser poria qui la ànima de la dita infanta hagués major mester les mises, oracions e sofragis dels dits monges e altres del dit Monestir qui pus sovin veuran lo dit sepulcre en aquell loch que los altres frares e sors e nabots de la dita infanta qui eren morts petits; e aximatex hi hagué lo dit abat e yo alguns altres esguarts bons, perquè la amistat de vos mossènyer l'abat e de vosaltres amichs afectuossament prech e requir que·l dit sepulcre en lo dit loch ordonat bell e condecet, segons que a vosaltres tremet informat en Bernat Coscoyll, encontinent fassats fer, car yo·m tench per dit de fer ho haver ben per acceptable al senyor rey a qui ja·u he scrit, lo qual sepulcre fet e acabat qui·s pot fort tost cuytar la hora que al senyor rey e a vosaltres plaurà vulles ab la ossa del senyor rey pare de la dita infanta, les ànimes dels quals Déus haja, vulles en altre hora que us parra ben que vull quan sia yo consultat d'alguns dies abans yo són prest de fer la dita translació personalment, si mon puagre ho soffer, o si personalment no puch, per ·i· dels fills meus e de la dita infanta, que Déus haja, ab alguns prelats e altres clergues e religioses a qui yo faré seguir la dita ossa; e vulles que vos mossènyer l'abat hic trematats monges ho no n·ich trematats, más per res no donets loch a la dita translació tro sus que·l dit sepulcre sia acabat, car gran e asenyalat escarn me·n fariets; lo qual sepulcre vullats de die e de nit cuytar, per amor de Déu. E rescrivem la amistat de tots vosaltres ço qui li sia agradable lo Sant Sperit sia ab vosaltres. Dada sots mon petit anell, a Castelló d'Empúries lo ·xiii· en jorn de mag.

Lo comte d'Empúries
de mà mia

[*Al dors:*] A nostres cars amichs mosè l'abat de Poblet e altres mermasors de la infanta dona Johana, comtessa d'Empúries, que Déu haja.

Dades de l'estudi

Rebuda, maig del 2005; acceptació, maig del 2005; supervisió, Gener Gonzalvo Bou.